

NESTOR NOTABILIS, zo luidt de sjeke naam van de brutaalste vogel in Blijdorp, de Kea (een naam die hem beter past). Brutaal....., nieuwsgierig, slim en ongetwijfeld ook de meest populaire vogel van Blijdorp, zeker als het aan de dierenverzorgers van de vogelafdeling ligt.

Op de kiek ziet u een kea betrappt bij een klus waar de vogels sterk in zijn: uitbreken! Hun snavel vormt een oersterk stuk gereedschap waar ze heel handig mee omgaan. Geen slot is veilig voor een beetje kea, tralies knagen ze door, putdeksels worden losgepeuterd en voerbakken omgekieperd; het zijn echte slopers en rommelaars. En geen verzorger neemt het hen kwalijk omdat je domweg niet kwaad kunt worden op deze pienter ogende donderstenen.

Het verenpak van deze papegaai is onopvallend olijfgroen, ondanks de fraaie tekening, een stuk soberder dan de meeste andere bekende papegaaien met hun felle kleuren. De charme van een kea zit 'm in z'n gedrag. Neem nou die drie 'zeurpieten' in de vogelfarm van Blijdorp.

De verzorgers noemen deze drie broertjes zo omdat ze nog steeds iedere dag om hun papje jengelen waarmee ze met de hand zijn grootgebracht, nadat ze eind februari uit het ei kropen.

Die drie pieten brengen leven in de brouwerij. Zo constateerden de vogelverzorgers kort geleden 's ochtends vroeg dat er absoluut ingebroken moest zijn, zo'n verschrikkelijke puinhoop was er in de farm aangericht. U dacht het al: bij nadere inspectie bleek het drietal verantwoordelijk. 's Nachts uitgebroken, hadden ze er een bende van gemaakt. En ongelogen.... het deurtje van hun verblijf was bij terugkeer van de rooftocht achter hen weer in het slot gevallen. 'Van de prins geen kwaad wetend', zaten de drie pieten schijnheilig op hun ontbijt te wachten.

De reputatie van Pietje Bell die de kea's in Blijdorp hebben, is overigens nog niks vergeleken met wat ze in Nieuw-Zeeland van deze vogel zeggen (het land waar hij vrij rondscharrelt). Daar beweren de boeren dat kea's schapen doden als ze erge honger hebben! In Blijdorp kunt u ze overigens rustig en zonder gevaar over de kop krauwelen in het vogelhuis naast de Kiboko Kinderjungle.

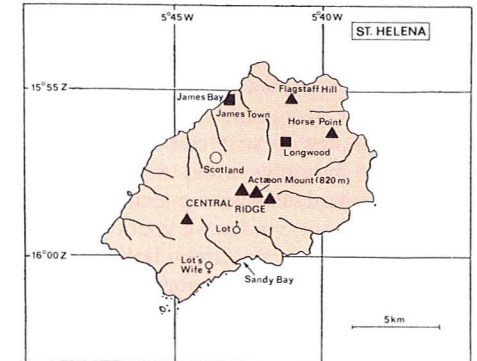
DIEREKIEK

door Jan Klapwijk

St.-Helena, waar Napoleon zijn einde vond, is maar een klein eiland. Toch ontwikkelde zich er in de loop van de evolutie een aantal merkwaardige eilandvormen, zowel bij de planten als de dieren. Helaas zijn er daarvan verloren gegaan door ernstige fauna- en floravervalsing.

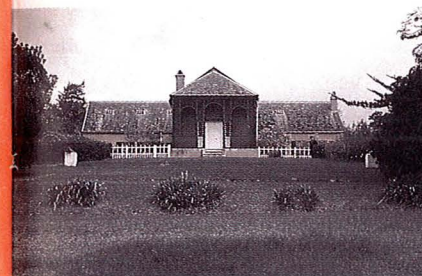
door Dr. J. C. den Hartog

FOTO'S VAN DE SCHRIJVER

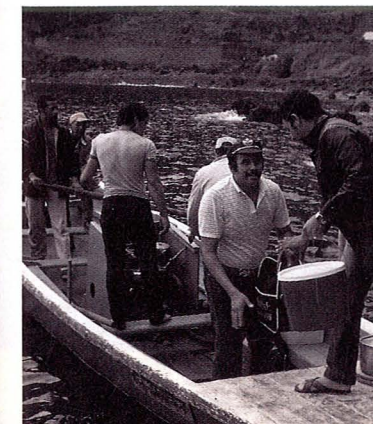
Herinneringen aan een reis

naar Sint-Helena (2)

Old Longwood House, eens de verblijfplaats van Napoleon.

Enkele bewoners van St.-Helena, de 'Saints', zoals zij zichzelf plegen te noemen.

St.-Helena werd evenals Ascension ontdekt door de Portugese admiraal Joao de Nova Castella. De ontdekking vond plaats in 1502, op 21 mei, nog altijd een feestdag op het eiland. De Nova Castella, die op de terugweg was van India, vond een rustige ankerplaats en trof een weelderige vegetatie en prima zoet water aan, zodat hij onmiddellijk het belang van het eiland onderkende als ravitaillingsplaats op de lange route tussen Portugal en de Aziatische koloniën. De Portugezen begonnen dan ook snel met de cultivering van wat nu James Valley heet, en andere geschikte plaatsen. Er werd citrusfruit geplant – vooral citroenen als remedie tegen scheurbuik – en er werden geiten, varkens, kippen, parelhoenders en dergelijke uitgezet. Het schijnt echter nooit tot een echte Portugese kolonisatie van het eiland te zijn gekomen. Het is begrijpelijk dat de Portugezen hun ontdekking geheim trachtten te houden.

In 1588 echter landde de Engelse avonturier Cavendish op het eiland en het nieuws over dit kleine zeemansparadijs verspreidde zich daarna snel. In de volgende jaren deden ook Engelse en Nederlandse Oostindië-vaarders het eiland aan. Veel van wat de Portugezen tot stand hadden gebracht werd vernield, iets wat uiteindelijk in ieders nadeel werkte.

In 1657 nam de Engelse East India Company het eiland voor Engeland in bezit. Nog even, van 1 januari tot 7 mei 1673, was het daarna in Hollandse handen, maar op laatstgenoemde datum annexeerden de Engelsen het eiland definitief. De weinige plaatsen aan de kust die toegankelijk waren, diepe insnijdingen zoals James Valley, Bank's Valley en Lemon Bay Valley werden daarna gefortificeerd, zodat het eiland praktisch onneembaar werd. Sinds 1828 ressorteert het eiland direct onder de Britse kroon. De huidige bevolking telt circa 5000 zielen.

Het is een etnisch mengelmoeisje. De 'doorsnee' bewoner van St.-Helena, de 'Saint', heeft een aangename bruine tot koffie-bruine kleur, maar men treft ook blanke en zeer donkere typen aan. Saints – hoe kan het ook anders – zijn buitengewoon vriendelijke, tolerante mensen. Een belangrijke gebeurtenis in de historie van het eiland was de internering van Napoleon, nadat deze in 1815 definitief bij Waterloo was verslagen. Afgezien van de eerste paar maanden verbleef Napoleon tot zijn dood, in 1821, in het naar onze begrippen vorstelijk ingerichte Old Longwood House. Sinds 1858 vormt dit landhuis met de omliggende tuin – nu een museum – een kleine Franse enclave op het eiland.

De oudste beschrijvingen van St.-Helena suggereren dat het eiland oorspronkelijk geheel met bos was bedekt. Daar kwam echter snel verandering in door de invoering van geiten die zich ten koste van de vegetatie vermenigvuldigden tot astronomische aantallen. Cavendish bijvoorbeeld zag een kudde met een lengte van een mijl(!) aan zich voorttrekken. Om geiteleer, een gewild handelsartikel, te looien, werden bovendien zeer

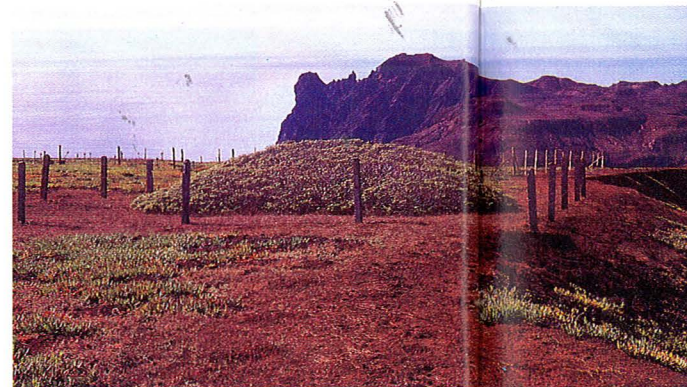
onoordeelkundig en op grote schaal bomen gekapt, vooral de endemische, zes tot negen meter hoge redwood (*Trochetia erythroxylon*). Voor het stoken van drank, het branden van kalk voor cement en het vervaardigen van bouw materiaal werd ook veel hout gekapt, vooral gumwood (*Commidendron robustum*). De geiten maakten voorts verjonging en herstel van het bos onmogelijk, zodat de ontbossing snel voortschreed. Veel plantesoorten verdwenen volledig of hielden in kleine tot zeer kleine aantallen stand, vaak op steile, zelfs voor geiten ontoegankelijke kliffen. Van de bovengenoemde redwood bijvoorbeeld zijn nu, verspreid over het eiland, nog slechts een tiental exemplaren over.

Globaal kan men op St.-Helena drie ecologische zones onderscheiden. Vanaf zeeniveau tot circa 450 m hoogte strekt zich een brede, kale, deels met droogteplanten begroeide zone uit. In de daarboven liggende zone tot circa 600 m hoogte, waar het min of meer regelmatig regent, vinden we vooral cultuurlandschap met akkers en weiden. Deze zone wordt aangeduid als de 'Green Belt' (groene zone). De derde zone, boven de 600 meter-grens, wordt grotendeels gevormd door de Central Ridge, het in het centrale deel van het eiland gelegen bergkammetje, waarvan het hoogste punt, Acteon-Mount, zich ca. 830 m boven de zeespiegel verheft. Deze zone is vaak in mist gehuld en kenmerkt zich door overvloedige regenval en een daardoor weelderige vegetatie. Op en rondom de hoogste pieken van de Central Ridge zijn nog stukjes oorspronkelijk bos te vinden met endemische boomvarens (*Dicksonia arborescens*) en zogenaamde Cabbage Trees, een groep van eigenaardige, boomvormige, endemische composieten (samengesteldbloemigen) behorend tot, of nauw verwant aan, het overwegend uit kruiden bestaande geslacht *Senecio* (kruiskruid).

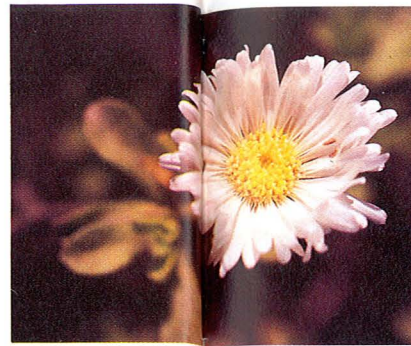
Enkele endemische boomvarens (*Dicksonia arborescens*) op de Central Ridge. In de verte zijn de zogenaamde Flagstaff Hill en de frisgroene Dead Wood Plain te zien.

Een grote Scrubwood-struik (*Commidendron rugosum*) op de Horse Point omgeven door een omheining van prikkeldraad, een teken dat het besef voor natuur- en landschapsbescherming ook op St.-Helena begint door te dringen.

Het centrale deel van St.-Helena met de overgang van de kale, droge buitenste zone in de gecultiveerde 'green Belt' en de ten dele met oorspronkelijk bos begroeide Central Ridge.

Geen made-liefje, maar een 'bloempje' (eigenlijk bloeiwijze) van het scrubwood.

Terugkomend op de suggestie dat St.-Helena geheel met bos bedekt was, moet worden opgemerkt dat dit vrijwel zeker niet geheel juist is. Er zijn namelijk duidelijk faunistische en floristische aanwijzingen dat er altijd open terrein en een droge perifere zone geweest moet zijn, al was die ongetwijfeld veel minder uitgestrekt dan nu. In de eerste plaats is de enige overgebleven endemische vogel van het eiland, de Wire-bird (*Charadrius sanctaehelenae*) een plevier, een vogel dus van open terrein. Daarnaast herbergt de flora, ook nu nog, enkele typische, endemische droogteplanten. De meest opvallende hiervan is wel een geraniumsoort, *Pelargonium cotyledonis*, lokaal bekend als Old-father-live-forever, die alleen voorkomt op de droogste en kaalste, aan de wind blootgestelde kliffen. De bladeren en de witte bloempjes komen te voorschijn in de periode mei-juni, na de regens van de zuidelijke zomer. Ze sterven echter snel af, zodat de plant gedurende het grootste deel van het jaar als een 'rustende', bruine, knopige wortelstok tegen het gesteente zit, in afwachting van de volgende vochtige periode.

Ook het zogenaamde scrubwood (*Commidendron rugosum*), een taaie, zich meters over het substraat uitspreidende struik, gedijt uitstekend op droge rots- en zandbodem. Evenals de Cabbage-trees is dit een composiet, waarvan de witte bloeiwijzen lijken op made-liefjes, of zo men wil, kleine margrietjes. Het grootste deel der huidige vegetatie van St.-Helena bestaat, zowel wat betreft soortenaantal als bedekkingspercentage, uit ingevoerde soorten.

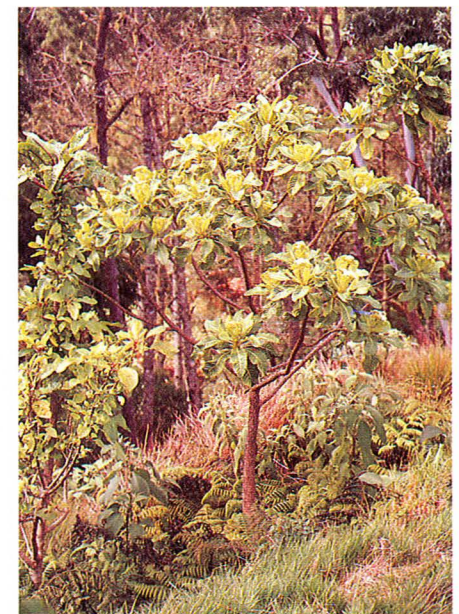
Wat we van de oorspronkelijke flora weten is vooral te danken aan de botanicus Burchell, die tussen 1805 en 1810 een herbarium op het eiland aanlegde, dat nog steeds te Kew, Engeland, wordt bewaard, en aan Melliss, die in 1875 in zijn nu klassieke standaardwerk over St.-Helena prachtige afbeeldingen gaf van diverse endemische soorten. Toch stamt ook deze kennis uit een tijd waarin het grootste deel van de flora reeds uit introducties bestond en waarin ongetwijfeld reeds een aantal oorspronkelijke soorten was verdwenen.

In verband met eventueel te nemen beschermende maatregelen maakte de Engelsman Kerr in 1970 een inventarisatie van hetgeen er van de endemische flora over was, waarbij hij enkele uitgestorven soorten herontdekte. Momenteel wordt de studie van deze flora voortgezet door de Engelse botanicus Cronk. Veel speurwerk in het veld – op de meest ontoegankelijke plaatsen – wordt ook verricht door George Benjamin, een lokale amateur-botanicus, werkzaam bij de gouvernementstuin Scotland, waar verscheidene bijna uitgestorven soorten door hem worden verzorgd en gekoesterd. Het betreft onder andere de reeds genoemde Redwood, en het enige bekende exemplaar van de St.-Helena Ebony (*Trochetia melanoxylon*). Van laatstgenoemde soort kweekt George Benjamin met veel succes stekken op; mede dank zij zijn zorg komen jonge planten van nog geen halve meter hoog, reeds tot bloei. Toch kan men zich afvragen of deze soort op lange termijn behouden kan blijven. Daar alle stekken van één enkel exemplaar afkomstig zijn, komt onderlinge bestuiving in feite steeds neer op zelfbestuiving (inteelt), wat weinig perspectief biedt voor de produktie van levenskrachtige nakomelingen.

Close-up van een bloem van de St.-Helena Ebony (*Trochetia melanoxylon*).

Een zogenaamde He-Cabbage Tree (*Senecio leucadendron*), een kruiskruid.

Nieuwzeelandse hennep (*Phormium tenax*), eens de pijler van de eilandeconomie, nu een pest.

De Wire-bird – een plevier – de enige terrestrische vogel die van origine op St.-Helena thuis hoort.

Wie St.-Helena bezoekt kan niet heen om een bezoek aan het doorgaans in de wolken gehulde mistbos van de Central Ridge, bij voorkeur op een dag met helder weer. Een onopvallend, onverhard padje, dat bekend staat als 'Cabbage Tree Road', leidt over de flanken van Cuckhold's Point naar de top van Acteon-Mount. In dit gebied groeien, zoals de naam van het padje terecht suggereert, nog flinke aantallen Cabbage Tree, terwijl ook de endemische boomvaren opvalt. Toch is het bedroevend te moeten constateren dat de oorspronkelijke vegetatie zelfs op de hoogste toppen van het eiland sterk is verstoord of overwoekerd door opslag van geïntroduceerde soorten. Hiervan moet met name de Nieuwzeelandse hennep (*Phormium tenax*) genoemd worden, een zeer forse lelie-achtige plant, met bladeren die een lange, zeer taaie, praktisch bruikbare touwvezel leveren. Deze plant werd in 1874 ingevoerd met het doel de economie van het eiland, die toen een dieptepunt doormaakte, wat op te vijzelen.

Na de dood van Napoleon, in 1821, werd het Britse garnizoen van het eiland teruggetrokken, wat een afnemende belangstelling van het moederland en een sterke economische achteruitgang ten gevolge had. De genadeslag volgde in 1869 toen het Suezkanaal werd geopend. Dit had tot gevolg dat St.-Helena nog maar bij uitzondering door schepen werd aangedaan. Aanvankelijk had de invoering van de Nieuwzeelandse hennep niet het gewenste resultaat. In het begin van de 20ste eeuw kreeg men echter een industrie van betekenis van de grond, die tot omstreeks 1970 vrijwel de enige basis voor de economie van het eiland zou vormen. Vooral ten tijde van de Eerste en Tweede Wereldoorlog was er veel vraag naar natuurlijke vezels en maakte de eilandeconomie zelfs ware hoogtepunten door.

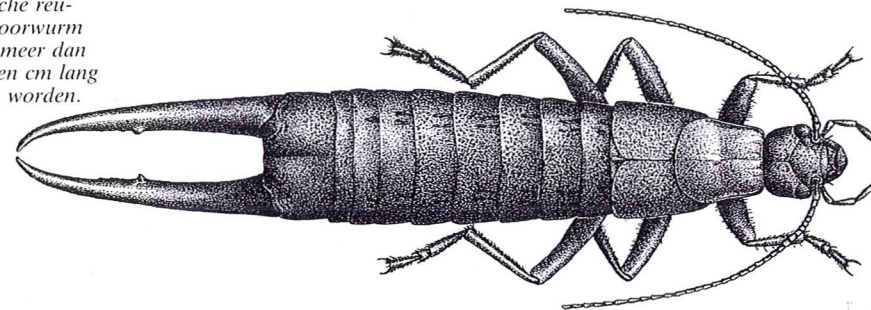
Maar na 1950 werd de belangstelling voor deze grondstof steeds geringer door de opkomst van goedkope synthetische produkten. Sinds ongeveer 1970 ligt de vezelindustrie op St.-Helena volkomen stil. Er is geen sprake meer van een cultuur, en in de groene delen van het eiland komt de Nieuwzeelandse hennep vrijwel overal verwilderd voor. Lokaal worden de taaie bladeren ook nu nog gebruikt als verpakkingsmateriaal of als 'touw'; wat men nodig heeft plukt men gewoon. Er is wel gesuggereerd dat de vezelcultuur de ondergang is geworden voor de enige (endemische) libel (*Sympetrum dilatatum*). Deze eens algemene soort werd in 1977 voor het laatst waargenomen. Libellen zijn voor hun voortplanting van zoet water afhankelijk. De op het eiland aanwezige zoetwaterbekkens werden echter veelvuldig gebruikt voor het roten van hennep, waardoor de levensvoorwaarden voor de libel sterk terugliepen, mogelijk met bovengenoemd gevolg. Ook een omstreeks 1900 uit Zuid-Afrika als voedsel voor loopeenden ingevoerd kikkertje (*Rana grayi*) is wel als zondebok genoemd. Het is echter onwaarschijnlijk dat dit kleine diertje een bedreiging voor de vrij grote libel zou hebben kunnen vormen. Een meer voor de hand liggende kandidaat is de Mynah (*Acridotheres tristis*), een in 1885 ingevoerde beo-achtige vogel; een alleseter, waarvan men daadwerkelijk heeft waargenomen dat hij libellen niet versmaadt.

Het is een bekend gegeven dat op oceanische eilanden niet zelden voorbeelden van dwerg- en reuzengroei (gigantisme) worden aangetroffen. Vooral bij reptielen, maar ook bij insecten komen deze verschijnselen vrij veel voor. Het levende symbool van gigantisme is wel de Komodo-varaan (*Varanus komodensis*), met bijna 3 meter lengte 's werelds grootste hagedis, die alleen voorkomt op het Indonesische eilandje Komodo en delen van het nabij gelegen Flores.

Afgezien van een kleine, ingevoerde, van Java afkomstige gekko de tiktjak (*Hemidactylus frenatus*) ontbreken reptielen volledig op St.-Helena. Onder de endemische insecten komen (of kwamen) echter wel voorbeelden van gigantisme voor. Zo was de nu verdwenen libel exceptioneel groot vergeleken met andere soorten van hetzelfde geslacht. Ook herbergt het eiland 's werelds grootste oorworm, *Labidura herculeana*, die een totale lengte van tenminste 78 mm kan bereiken. De soort werd in 1798 door de Deense zoöloog Fabricius beschreven op grond van één enkel exemplaar. Pas in 1965, tijdens een expeditie van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika te Tervuren, België, werd de soort herontdekt. Het bleek een nachtdier te zijn dat onder stenen en in spleten leeft van de aan weer en wind geëxponeerde en zeer verweerde bodem van Horse Point. Ik bezocht dit gebied enkele malen, zowel overdag als 's nachts, maar ondanks intensief spuurwerk slaagde ik er niet in om ook maar één enkel exemplaar te vinden.

(wordt vervolgd)

Een tekening van de endemische reuzenoorworm die meer dan zeven cm lang kan worden.

Rana grayi, een uit Zuid-Afrika ingevoerd kikkertje.

Dieren

Het tijdschrift **Dieren** wordt uitgegeven door de Stichting tot instandhouding van de diergaarde van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra te Amsterdam en de Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde.

Dieren verschijnt om de twee maanden.

Redactiecommissie Artis: J.G. Nieuwendijk.

Blijddorp:

J. Klapwijk.

Eindredactie:

J.G. Nieuwendijk m.m.v. Gien Redeker.

Fotograaf:

F. Nordheim

Vormgeving:

Herman de Vries, m.m.v. Gijs Sierman.

Drukkerij: Wyt & Zonen b.v., Rotterdam.

Redactie en administratie:

Plantage Kerklaan 38-40
1018 CZ Amsterdam
of postbus 20164,
1000 HD Amsterdam
Tel.: 020-5233400.

Postgiro 44214 en 65424.
Voor inlichtingen tevens
Diergaarde Blijddorp,
Van Aerssenlaan 49,
3039 KE Rotterdam
Tel.: 010-4654333.

De abonnementsprijs

bedraagt f 36,50 per jaar.
Buitenland f 45,—.
Losse nummers f 7,50.
Opbergbanden voor twee
jaargangen f 16,—.

Jaarkaarten die toegang

geven tot Artis en
Blijddorp, *inclusief tijdschrift Dieren*: voor een gezin f 145,—; voor personen van 20 t/m 64 jaar f 83,50; voor personen 65+ of met pas 65 f 61,—; een Vriend van Artiskaart f 65,—.

Jaarkaarten, die toegang geven tot Artis en Blijddorp, *zonder tijdschrift Dieren*: Voor personen van 20 t/m 64 jaar f 58,—; voor personen 65+ of met pas 65 f 35,50 en voor jeugdigen (4 t/m 19 jaar) f 33,50.

ISSN: 0168-6631